

Kursus 02403

Introduktion til Statistik

Forelæsning 5: Kapitel 7: Inferens for gennemsnit (One-sample setup)

Jan Kloppenborg Møller

DTU Informatik

Bygning 305 - rum 210

Danmarks Tekniske Universitet

2800 Lyngby – Danmark

e-mail: jkm@imm.dtu.dk

Oversigt, Inferens for gennemsnit (One-sample setup)

- 1 Intro og generelle begreber
- 2 Maksimal fejl på et estimat
- 3 Bestemmelse af stikprøvestørrelse
- 4 Konfidensinterval
- 5 Udvidelse til "ukendt" varians-setup
- 6 Kendt eller ukendt varians
- 7 R (R note 6)

Oversigt

- 1 Intro og generelle begreber
  - Populationer og stikprøver
  - Inferens og stikrøvefordeling
  - Central Grænseværdisætning
- 2 Maksimal fejl på et estimat
- 3 Bestemmelse af stikprøvestørrelse
- 4 Konfidensinterval
- 5 Udvidelse til "ukendt" varians-setup
- 6 Kendt eller ukendt varians

Motiverende eksempel

En bilproducent er interesseret i at fastlægge benzinforbruget ved kørsel på motorvej for et nyt bilmærke. Fra et pilotstudie vides, at variansen af forbruget, σ^2 , er 0.2^2 (l/100 km) ^{2} . Der udføres nu 25 forsøgsture (samme fører), hvor hver bil kører 100 km, og fra disse målinger estimeres middelværdien.

Hvad bliver $\text{Var}[\bar{X}]$?

Beregn maksimal fejl med 95% sandsynlighed, dvs. $E_{0.95}$

Beregn maksimal fejl med 99% sandsynlighed, dvs. $E_{0.99}$

Kapitel 7: Inferens for gennemsnit

- Estimation (7.1-7.2)
  - Maksimal fejl på estimat af middelværdi
  - Intervalestimation
- Kapitel 6: Stikprøvefordelinger
  - Definition af population og tilfældig stikprøve
  - Stikprøvefordeling for middelværdien fra en normalfordeling
  - t -fordelingen

Populationer og stikprøver

- Ved hjælp af en stikprøve forsøger man at generalisere om en population
- Det er derfor vigtigt, at stikprøven er repræsentativ for populationen

Definition af population og tilfældig stikprøve (Kap. 6.1)

- Tilfældig stikprøve fra en **endelig** population:

Observationerne $X_1, X_2, \dots, X_n$ er en tilfældig stikprøve af størrelse n fra en endelig population af størrelse N , såfremt værdierne er valgt således, at enhver delmængde af størrelse n af de N elementer fra populationen har den samme sandsynlighed for at blive valgt.

Definition af tilfældig stikprøve (Kap. 6.1)

- Tilfældig stikprøve fra en **uendelig** population:

Et sæt observationer $X_1, X_2, \dots, X_n$ er en tilfældig stikprøve af størrelse n fra en uendelig population $f(x)$ såfremt:

- 1 Hvert X_i er en stokastisk variabel med tæthedsfunktion $f(x)$
- 2 De n stokastiske variable er uafhængige

Inferens for middelværdier

- Parameter: middelværdi af population μ
- Data: en tilfældig stikprøve $x_1, x_2, \dots, x_n$
- Estimator: $\bar{X}$
- Estimat af varians på middelværdi: (fra Kap. 6.2)

$$\text{Var}[\bar{X}] = \frac{\sigma^2}{n}$$

Stikrøvefordeling for middelværdien når variansen er kendt (Theorem 6.1, side 180)

- Uendelig population:

Lad $\bar{X}$ være middelværdien af en stikprøve af størrelse n fra en fordeling med middelværdi μ og varians σ^2

Da er $\bar{X}$ en stokastisk variabel og følger en fordeling med middelværdi μ og varians $\frac{\sigma^2}{n}$

Stikprøvefordeling for middelværdien når variansen er kendt (Theorem 6.1, side 180)

- Endelig population:

Lad $\bar{X}$ være middelværdien af en stikprøve af størrelse n fra en fordeling med middelværdi μ og varians σ^2

Da er $\bar{X}$ en stokastisk variabel og følger en fordeling med middelværdi μ og varians $\frac{\sigma^2}{n} \cdot \frac{N-n}{N-1}$

Begreber

Central Estimator:

En estimator $\hat{\theta}$ er central (eller ikke-biased), hvis og kun hvis, middelværdien af stikprøvefordelingen for estimatoren er lig θ

Efficient Estimator En estimator $\hat{\theta}_1$ er en mere efficient estimator af θ end estimatoren $\hat{\theta}_2$ hvis:

- 1 $\hat{\theta}_1$ og $\hat{\theta}_2$ begge er centrale estimatorer af θ
- 2 Variansen af stikprøvefordelingen for $\hat{\theta}_1$ er mindre end for $\hat{\theta}_2$

Den centrale grænseværdisætning (Theorem 6.3, side 184)

Lad $\bar{X}$ være middelværdien af en stikprøve fra en fordeling med middelværdi μ og varians σ^2 . Da vil

$$Z = \frac{\bar{X} - \mu}{\sigma/\sqrt{n}}$$

følge en $N(0, 1^2)$ fordeling for $n \rightarrow \infty$

HVIS data i sig selv følger en normalfordeling, så er stikprøvefordelingen også normal:

$$X_i \sim N(\mu, \sigma^2) \Rightarrow Z \sim N(0, 1).$$

Oversigt

- 1 Intro og generelle begreber
- 2 Maksimal fejl på et estimat
  - Eksempel 1
- 3 Bestemmelse af stikprøvestørrelse
- 4 Konfidensinterval
- 5 Udvidelse til "ukendt" varians-setup
- 6 Kendt eller ukendt varians
- 7 R (R note 6)

Maksimal fejl på et estimat

For store n gælder (den centrale grænseværdi sætning):

$$\frac{\bar{X} - \mu}{\sigma/\sqrt{n}} \sim N(0, 1^2)$$

Den maksimale fejl, E , på et estimat med sandsynlighed $(1 - \alpha)$ bliver:

$$E = z_{\alpha/2} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$$

hvor $z_{\alpha/2}$ findes i standard normalfordelingen (tabel 3)

Eksempel 1

En bilproducent er interesseret i at fastlægge benzinforbruget ved kørsel på motorvej for et nyt bilmærke. Fra et pilotstudie vides, at variansen af forbruget, σ^2 , er $0.2^2 \text{ (l/100 km)}^2$. Der udføres nu 25 forsøgsture (samme fører), hvor hver bil kører 100 km, og fra disse målinger estimeres middelværdien.

Hvad bliver $\text{Var}[\bar{X}]$?

Beregn maksimal fejl med 95% sandsynlighed, dvs. $E_{0.95}$

Beregn maksimal fejl med 99% sandsynlighed, dvs. $E_{0.99}$

Oversigt

- 1 Intro og generelle begreber
- 2 Maksimal fejl på et estimat
- 3 Bestemmelse af stikprøvestørrelse
  - Eksempel 2
- 4 Konfidensinterval
- 5 Udvidelse til "ukendt" varians-setup
- 6 Kendt eller ukendt varians
- 7 R (R note 6)

Bestemmelse af stikprøvestørrelse

- Den maksimale fejl med sandsynlighed (eller konfidens) $1 - \alpha$ er:

$$E = z_{\alpha/2} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$$

- Når σ er kendt og vi ønsker at bestemme stikprøvestørrelse n for en maksimal fejl med sandsynlighed $1 - \alpha$ fås:

$$n = \left(\frac{z_{\alpha/2} \cdot \sigma}{E} \right)^2$$

Eksempel 2

Bilproducenten beslutter sig for at afprøve nogle justeringer, der antages at have indflydelse på benzinforbruget. Baseret på pilotstudiet antages indledningsvist, at variansen af forbruget, σ^2 , er 0.2^2 (l/100 km)². Der køres igen ture á 100 km.

Bestem den nødvendige stikprøvestørrelse (antal ture), såfremt man ønsker, at den maksimale fejl med 95% sandsynlighed højst er $E_{95} = 0.10$ (l/100 km)?

Oversigt

- 1 Intro og generelle begreber
- 2 Maksimal fejl på et estimat
- 3 Bestemmelse af stikprøvestørrelse
- 4 Konfidensinterval**
- 5 Udvidelse til "ukendt" varians-setup
- 6 Kendt eller ukendt varians
- 7 R (R note 6)

Intervalestimation

Det er ofte mere informativt at angive intervalestimer end blot en enkelt værdi, f.eks. kan man være interesseret i et interval, der dækker $(1 - \alpha)\%$.

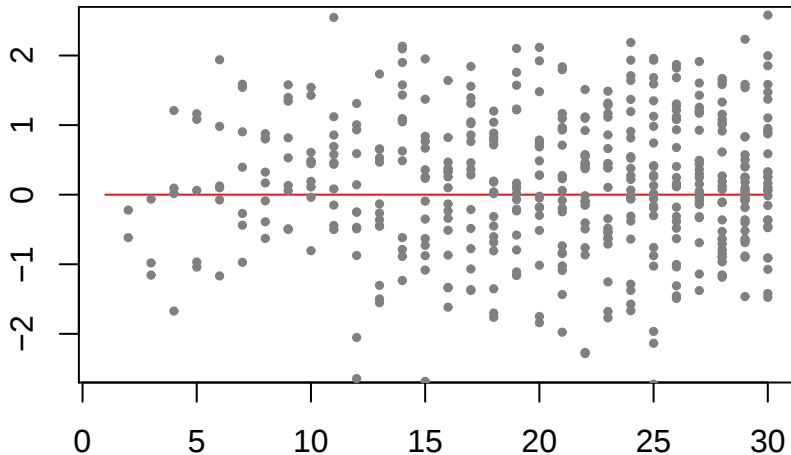
Idet vi kan skrive for kendt σ :

$$-z_{\alpha/2} < \frac{\bar{X} - \mu}{\sigma/\sqrt{n}} < z_{\alpha/2}$$

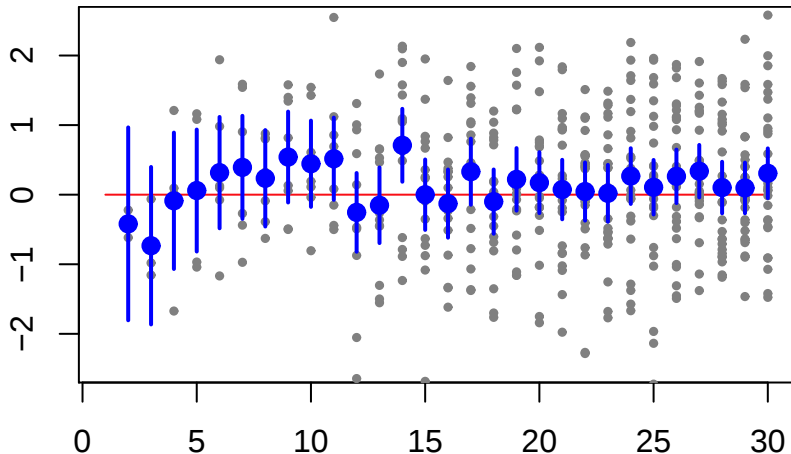
Ved omskrivning fås $(1 - \alpha)$ konfidensintervallet:

$$\bar{x} - z_{\alpha/2} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}} < \mu < \bar{x} + z_{\alpha/2} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$$

Konfidensinterval 1

Konfidensinterval 2

Oversigt

- 1 Intro og generelle begreber
- 2 Maksimal fejl på et estimat
- 3 Bestemmelse af stikprøvestørrelse
- 4 Konfidensinterval
- 5 Udvidelse til "ukendt" varians-setup
  - t -fordeling
  - Maximal fejl
  - Eksempel 3
  - Konfidensinterval
  - Eksempel 4

Stikprøvefordeling for middelværdien når variansen ikke er kendt

Lad $\bar{X}$ være middelværdien af en stikprøve af størrelse n fra en fordeling med middelværdi μ og varians σ^2 og hvor stikprøvens varians er estimeret:

$$S^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2$$

Stikprøvefordeling for middelværdien når variansen ikke er kendt

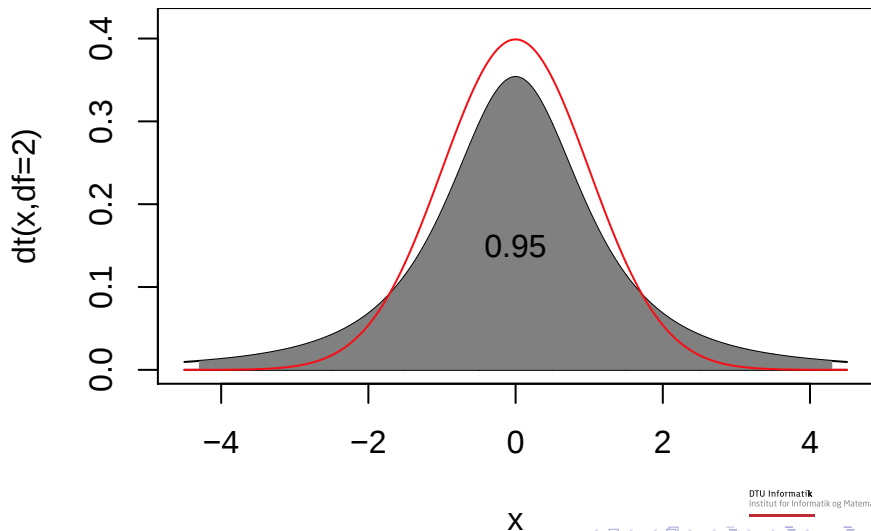
$$S^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2$$

Da er

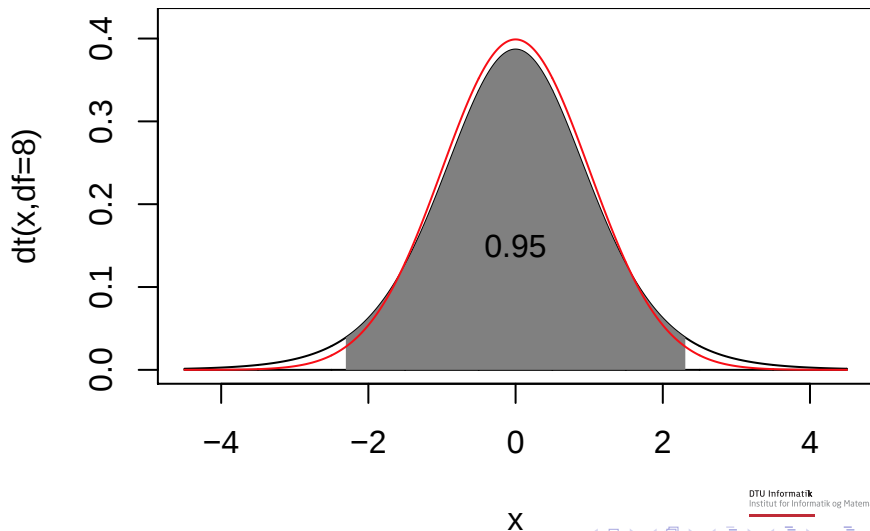
$$t = \frac{\bar{X} - \mu}{S/\sqrt{n}}$$

en stokastisk variabel og følger en t -fordeling med parameter $v = n - 1$

t-fordelingen

t-fordelingen

Tabelopslag i t -fordelingen

- Tabelopslag i t -fordelingen gøres vha tabel 4
- Ved $t_\alpha(n-1)$ forstås den værdi, således at

$$P(t \geq t_\alpha) = \alpha$$

- R : `pt(x, df)`, `qt( $\alpha$ , df)`

Maksimal fejl på et estimat (σ ukendt)

Når σ er ukendt, anvendes estimatet s for σ . I stedet for $z_{\alpha/2}$ anvendes $t_{\alpha/2}$ og den maksimale fejl, E med $(1 - \alpha)$ konfidens, bliver

$$E = t_{\alpha/2} \cdot \frac{s}{\sqrt{n}}$$

hvor $t_{\alpha/2} = t(n - 1)_{\alpha/2}$
findes i t-fordelingen (tabel 4)

Eksempel 3

Med de nye justering udføres 16 forsøg. Fra disse estimeres variansen $s^2 = 0.25^2$.

Bestem den maksimale fejl, $E_{0.95}$, dvs. med 95% sandsynlighed.

Forklar hvorfor estimatet af $E_{0.95}$ i dette tilfælde er større end 0.10 (l/100 km).

Konfidensinterval

Såfremt man ikke kender σ og har en lille stikprøve ($n < 30$), erstattes σ med estimatet s , og $z_{\alpha/2}$ erstattes med $t_{\alpha/2}$:

$$\bar{x} - t_{\alpha/2} \cdot \frac{s}{\sqrt{n}} < \mu < \bar{x} + t_{\alpha/2} \cdot \frac{s}{\sqrt{n}}$$

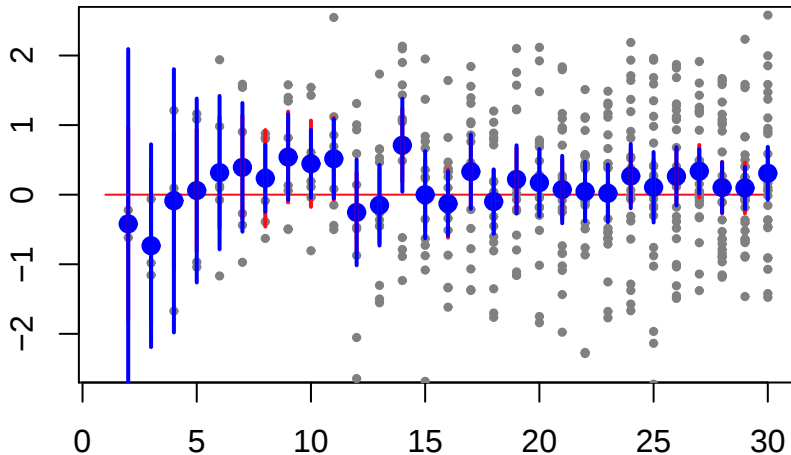
(Under antagelse af, at data er normalfordelt!)

Konfidensinterval

Såfremt man ikke kender σ , men har en stor stikprøve ($n \geq 30$) anvendes den samme formel, blot erstattes σ med estimatet s :

$$\bar{x} - z_{\alpha/2} \cdot \frac{s}{\sqrt{n}} < \mu < \bar{x} + z_{\alpha/2} \cdot \frac{s}{\sqrt{n}}$$

Konfidensinterval σ ukendt

Eksempel 4

I et amerikansk studie ønskede man at sammenligne indhold af arsenik i drikkevandet ved 8 forskellige lokaliteter:

lokalitet	vandprøve (ppm)
1	2.2
2	4.1
3	2.1
4	0.8
5	0.1
6	3.2
7	2.9
8	2.2
	$\bar{x} = 2.2$ og $s_x^2 = 1.64$

Eksempel 4

Det antages nu, at vandprøvemålingerne følger en normalfordeling.

Angiv et 95% konfidensinterval for middelinholdet μ af arsenik i drikkevandet.

Oversigt

- 1 Intro og generelle begreber
- 2 Maksimal fejl på et estimat
- 3 Bestemmelse af stikprøvestørrelse
- 4 Konfidensinterval
- 5 Udvidelse til "ukendt" varians-setup
- 6 Kendt eller ukendt varians**
- 7 R (R note 6)

Generelt

I de anførte formler anvendes:

- 1 Når variansen er kendt, anvendes σ og $z_{\alpha/2}$
- 2 Når variansen ikke er kendt, men stikprøven er stor, anvendes s og $z_{\alpha/2}$
- 3 Når variansen ikke er kendt og stikprøven er lille, anvendes s og $t_{\alpha/2}$

NB: "Ukendt" betyder at man bruger foreliggende data til at bestemme variansen
(Og erkender begrænsningen/usikkerheden i dette)

Oversigt

- 1 Intro og generelle begreber
- 2 Maksimal fejl på et estimat
- 3 Bestemmelse af stikprøvestørrelse
- 4 Konfidensinterval
- 5 Udvidelse til "ukendt" varians-setup
- 6 Kendt eller ukendt varians
- 7 R (R note 6)**

R (R note 6)

R	Betegnelse
t	t-fordelingen
chisq	χ^2 -fordelingen
f	F-fordelingen

- d Tæthedsfunktion $f(x)$ (probability distribution).
- p Fordelingsfunktion $F(x)$ (cumulative distribution function).
- q Fraktil (quantile) i fordeling.

Eksempel: $P(t \leq 2)$, $pt(2)$

Oversigt

- 1 Intro og generelle begreber
- 2 Maksimal fejl på et estimat
- 3 Bestemmelse af stikprøvestørrelse
- 4 Konfidensinterval
- 5 Udvidelse til "ukendt" varians-setup
- 6 Kendt eller ukendt varians
- 7 R (R note 6)

Ugen der gik

- Nøgletal
- Grafisk fremstilling
- Stokastiske variable og deres fordelinger
- Inferens